

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Художній потенціал **нефікційної літератури**

XIX Міжнародна
літературознавча
конференція

МАТЕРІАЛИ

25-26
ЖОВТНЯ
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури
Department of Foreign Literature and Literary Theory

Кафедра румунської та класичної філології
Department of Romanian and Classical Philology

Кафедра романської філології та перекладу
Department of Romance Philology and Translation

Художній потенціал НЕФІКЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Матеріали

XIX Міжнародної літературознавчої конференції
(Чернівці, 25–26 жовтня 2024 р.)

ЧЕРНІВЦІ

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК 82–94.09(08)

X 981

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради філологічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол № 3 від 21 листопада 2024 р.)*

X 981 Художній потенціал нефікційної літератури : матеріали XIX Міжнародної літературознавчої конференції. (Чернівці, 25–26 жовтня 2024 р.) Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 144 с.

ISBN 978-966-423-912-4

Очевидне зростання популярності нефікційної літератури (nonfiction, документалістика, література факту) стрімко збільшує кількість досліджень цього феномену. Матеріали конференції дають уявлення про художній потенціал нефікційної літератури, зосереджуючись на таких тематичних напрямках: художній стиль нефікційної літератури; інтертекстуальність, культурні та міжкультурні контексти в нефікційній літературі; експериментальні форми та жанри нефікційної літератури; особистісні параметри нефікційної літератури; українська нефікційна література в умовах війни.

Для науковців, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей.

УДК 82–94.09(08)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

© Автори, 2024

ISBN 978-966-423-912-4

Художній потенціал нефікційної літератури

наслідок, аналіз мови під час війни дозволяє побачити глибокі трансформації в ідентичності людей і суспільства в цілому.

Зрештою, цей проєкт є свідченням того, що війна впливає не тільки на матеріальні аспекти життя, а й на саму основу нашого світосприйняття – мову, через яку ми розуміємо і формуємо наші ідентичності.

Альона Тичініна

Семантична деривація слова в нефікційній літературі воєнного часу

Зміна епістемі нашого часу на воєнну закономірно переінакшила співвіднесення слів і речей. Мішель Фуко стверджував, що мову варто розглядати не лише як сукупність знаків, а передусім як практику: «Мови утворюються зі знаків; але те, що вони роблять, це щось більше, ніж використання цих знаків для позначення речей. Саме це більше й робить їх незвідними до словесного матеріалу та до мовлення» [Фуко, М. (2003). *Археологія знання*. Пер. з фр. В. Шовкуна. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», с. 79]. Якщо простувати далі за Фуко, то можна спостерігати й впевнену зміну дискурсів, спровокованих деформацією лексичних значень слів відповідно до суспільно-історичної ситуації, що рішуче увиразнює дихотомію «свого» і «чужого». Унаслідок цього слово може або розширювати свою семантику, або звужувати, або перекодовувати металогічні, стилістичні чи конотаційні акценти.

Сприйняття мистецтва реципієнтом, реалізацію його сенсів в індивідуальній свідомості читача в періоди суспільних криз досліджували попередники, представники і послідовники рецептивної естетики (Роман Інгарден,

Вольфганг Ізер, Ганс Роберт Яусс, Роман Гром'як, Григорій Сивокінь, Григорій Клочек, Ольга Червінська, Марія Зубрицька), а також культурологічної теорії травми. Так, Кеті Карут акцентувала, що саме мистецтво (література) відкриває «вікно» в травматичний досвід [Карут, К. (2022). *Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних досвідів*. Пер. з англ. К. Дисі. Київ : Дух і Літера, 496 с.]. У такому разі література як мистецтво слова спромагається виконувати не лише естетичну, когнітивну, виховну, комунікативну функції, але й терапевтично-компенсаторну. Українські військові сьогодні активно творять різножанрові зразки поезії, прози та нефікційної літератури: Павло Вишебаба, Сергій Жадан, Віталій Запека, Ян Гуцул, Максим Кривцов, Дмитро Лазуткін, Ігор Мітров, Олександр Михед, Олександр Терен, Артем Чапай, Артем Чех, Ярина Черногуз та ін. Їхні тексти здебільшого транслюють наративи спротиву, боротьби, героїзму, захисту державності, актуалізують тематику національної та персональної ідентичності, а також через ключові екзистенціали документалізують прожиті досвіди. У такому разі література стає документом і пам'яткою теперішнього часу.

У праці «Археологія знання» Фуко наголошує, що історія змінила своє ставлення до документа, який більше не є «інертним матеріалом», за допомогою якого лише відтворюють те, що відбулося, він постає «мовою голосу», «слідом», «пам'яттю в собі» [Фуко, М. (2003), с. 11–12]. Нефікційна література нинішнього, воєнного, часу слугує переконливим цьому доказом, коли її автор постає радше «суб'єктом» письма (Мішель Фуко), «скриптором» (Ролан Барт), «наратором» (Жерар Женетт), документалістом, хронікером подій чи навіть інтерв'юером.

2023 року опубліковано «Словник війни» – зібране й упорядковане Остапом Сливинським видання, що

містить майже вісімдесят наративізованих історій сучасної війни від очевидців. Подібно до першого роману Мілорада Павича «Хозарський словник» (1984), розповіді систематизовано за принципом словника з метою «зафіксувати нове значення слів, що стали звучати інакше, втратили свій початковий сенс» [Сливинський, О. (укл.) (2023). *Словник війни*. Харків : Віват, с. 3]. Оповідачами виступають люди різних професій, соціального статусу, віку, походження, що внаслідок повномасштабного вторгнення змушені переміститися, і в силу різних обставин опинилися на вокзалі Львова: «Бо війна змінює значення слів. Деякі значення притуплюються, і треба їх гострити, як ніж каменем. Деякі, навпаки, стають такими гострими, що на них неможливо дивитися. Деякі слова взагалі відмирають і опадають. Деякі виринають з якогось минулого і починають знов означати, стають важливими» [Сливинський, О. (укл.) (2023), с. 3]. Кожна історія має свою назву (на кшталт «Автобус», «Алича», «Бабусі», «Біль», «Блискавка», «Яблуко»), вказує на ім'я розповідача та його рідне місто, яке йому довелося покинути. Прикметно, що респондентами неодноразово зафіксовано зміну сприйняття маркерів простору і часу під впливом воєнної ситуації: «Густий ядучий часопростір, <...> який можна рахувати днями війни, коменданськими годинами, денними і нічними повітряними тривогами» [Сливинський, О. (укл.) (2023), с. 95]. Окреслений розповідачами історій власний травматичний досвід засвідчує реальність, правдивість якої видається читачеві жахливішою за будь-яку художню вигадку.

Зуважимо, що самі оповідачі, змінюючи конотаційні співвідношення слів, нерідко конструюють екзистенційні метафоричні або алегоричні висловлювання. Як вислід можемо спостерігати ситуацію, коли не автор книги,

а наратор постає творцем креативних словосполук. Можна виокремити такі маркери художності «Словника війни»:

1) лексичні деривації. Поява неологізмів, нових фразеологізмів, іншомовних слів, евфемізмів. Розширення чи звуження значень окремих слів (герой, фронт, втрата, бомба, бомбічно);

2) творення металогічних зворотів: порівняння, алегорія, метафора, оксюморон, символ, іронія, симфора, а також реалізовані тропи;

3) використання синтаксичних фігур: інверсія, градація, апосіопеза, обрив, діалогізований монолог, риторичні звертання та запитання;

4) уведення в оповідь інтертекстуальних вкраплень: «Тисяча й одна ніч», «Життя – це сон» Педро Кальдерона, «У пошуках втраченого часу» Марселя Пруста»; «Одяг матері» Ірени Сендлер;

5) застосування інтермедіальних алюзій: офорт «Сон розуму породжує чудовиськ» Франсіско-Хосе де Гої; фільм «Стоп-Земля» реж. Катерини Горностай; анімаційний фільм «Мій сусід Тоторо» Міядзакі Хаяо;

6) досягнення ефекту синестезії: описи запаху болу; росту чорного димного гриба; уявлення музики.

Аналіз «Словника війни» як зразка сучасної нефікційної літератури, засвідчує процеси семантичної деривації слова, яке може набувати нових конотаційних смислів, відображаючи специфіку подій, екзистенційних переживань і реалій воєнного часу. Саме документальні тексти мають потенціал транслювати прецедентні особливості адаптації мови до зміненої війною реальності та нового, травматичного й посттравматичного, досвіду. Отже, семантична деривація слова є відображенням не лише мовних, а й суспільних, культурних, ментальних, психологічних трансформацій, зумовлених зміною епістемі.

Українська нефікційна література в умовах війни

Олена Бондарева. Документ і свідчення як модуси сучасної української драми про війну.....	117
Галина Драненко. Французька рецепція української нефікційної літератури про російську агресію в Україні	117
Максим Забродін. Творчість Аркадія Любченка як художня документація української дійсності 30–40-х років ХХ ст.	119
Аліна Ліщиніна. «Словник війни» Остапа Сливинського як документальна форма фіксації воєнного досвіду: аналіз трансформації мови та ідентичності під час війни.....	123
Альона Тичініна. Семантична деривація слова в нефікційній літературі воєнного часу.....	126
Ольга Харлан. Трагедія Маріуполя в сучасній українській нефікційній літературі	130
Фелікс Штейнбук. Енактивістський вимір книги «Полон» Валерії «Нави» Суботіної.....	133
Відомості про авторів	136